

Лященко В. Л.,
*аспірант кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0000-3687-0970>*

ЗАСОБИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВИЗНАЧЕНІ В ОСОБЛИВІЙ ЧАСТИНІ КК УКРАЇНИ

MEANS OF DIFFERENTIATION OF CRIMINAL LIABILITY FOR CORRUPTION CRIMINAL OFFENSES DEFINED IN THE SPECIAL PART OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Досліджуючи систему корупційних кримінальних правопорушень, можна зробити висновок, що це логічне і просте правило дотримується не завжди. Інколи законодавець, вносячи зміни до КК України, у тому числі, й щодо корупційних кримінальних правопорушень, не враховую наявні системні зв'язки, створюючи при цьому прогалини у правовому регулюванні підстав кримінальної відповідальності, або ж їх надмір, спотворює правову природу посягань. Метою цієї публікації є своєрідна ревізія доречності використання засобів диференціації кримінальної відповідальності, характерних Особливій частині щодо корупційних кримінальних правопорушень.

У статті зосереджено увагу на тих положеннях КК України, які: а) передбачені в Особливій частині КК; б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують); в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності. Саме так ми пропонуємо розуміти відповідні засоби диференціації кримінальної відповідальності, які визначаються у Особливій частині КК України. У роботі проаналізовано такі засоби диференціації кримінальної відповідальності, які визначені у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, як: 1) конструювання суміжних складів кримінальних правопорушень; 2) конструювання кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень; 3) конструювання складів кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах; 4) конструювання складених складів кримінальних правопорушень у нормах про ціле; 5) конструювання спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці.

Зроблено висновок про те, що використання законодавцем таких засобів може бути ефективним інструментом лише за умови урахування системних зв'язків кримінально-правових норм, у які відбувається втручання та збалансованості й адекватності відповідної диференціації. Проведене дослідження стане фундаментом для вироблення пропозицій з удосконалення використання відповідних засобів для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Ключові слова: *диференціація кримінальної відповідальності, корупційні кримінальні правопорушення, Особлива частина КК України, спеціальні кримінально-правові норми, суміжні склади, кваліфікуючі ознаки.*

When studying the system of corruption criminal offenses, it can be concluded that this logical and simple rule is not always followed. Sometimes the legislator, when amending the Criminal Code of Ukraine, including corruption criminal offenses, does not take into account the existing systemic links, thus creating gaps in the legal regulation of the grounds for criminal liability, or their excess, distorts the legal nature of the offenses. The purpose of the research is a kind of revision of the appropriateness of using the means of differentiation of criminal liability inherent in the Special Part of the Criminal Code on corruption criminal offenses.

Attention in the article is focused on those provisions of the Criminal Code of Ukraine which: a) are provided for in the Special Part of the Criminal Code; b) have an impact on the degree of public danger of an offense (increase or decrease it); c) clearly define the strength of influence of a certain circumstance on the scope of criminal liability – indicates the type and amount, their change, and the legal restrictions covered by the scope of criminal liability. This is precisely how we propose to understand the respective means of differentiation of criminal responsibility as defined in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. The means of differentiation of criminal liability defined in the Special Part

of the Criminal Code of Ukraine on corruption-related criminal offenses which are analyzed in the article are as follows: 1) construction of related corpus delicti of criminal offenses; 2) construction of qualified and especially qualified corpus delicti of criminal offenses; 3) construction of corpus delicti of criminal offenses in special criminal law provisions; 4) construction of composite corpus delicti of criminal offenses in the provisions on the whole; 5) construction of special grounds for exemption from criminal liability in case of positive post-criminal behavior.

It is concluded that the use of such means by the legislator can be an effective tool only if the systemic links of the criminal law provisions in which the interference takes place are taken into account, and the relevant differentiation is balanced and adequate. This study will serve as a basis for developing proposals for improving the use of appropriate means for differentiation of criminal liability for corruption-related criminal offenses.

Key words: *differentiation of criminal liability, corruption criminal offenses, Special Part of the Criminal Code of Ukraine, special criminal law provisions, related corpus delicti, qualifying features.*

Постановка проблеми. Особлива частина КК України побудована таким чином, щоб максимально урахувати потребу у диференціації кримінальної відповідальності. Сказане повною мірою стосується такої невід'ємної частини Особливої частини КК як корупційні кримінальні правопорушення. Хоча визначення їх поняття законодавець розмістив у Загальній частині кримінального закону, фактичним змістом воно наповнюється виключно із урахуванням ознак складів тих правопорушень, які входять до змісту та обсягу поняття «корупційне кримінальне правопорушення». Теорія кримінального права розглядає різноманітні засоби диференціації кримінальної відповідальності, які використовуються законодавцем при побудові системи кримінальних правопорушень. Теоретично, законодавець мав би використовувати ці засоби свідомо і із урахуванням системних зв'язків, які або вже існують між кримінально-правовими нормами, що містять склади відповідних правопорушень, або виникнуть у зв'язку із результатами процесів законотворення. Досліджуючи систему корупційних кримінальних правопорушень, можна зробити висновок, що це логічне і просте правило дотримується не завжди. Інколи законодавець, вносячи зміни до КК України, у тому числі, й щодо корупційних кримінальних правопорушень, не враховуює наявні системні зв'язки, створюючи при цьому прогалини у правовому регулюванні підстав кримінальної відповідальності, або ж їх надмір, спотворює правову природу посягань. Так, наприклад, у результаті змін, внесених на початку 2014 року до ст. 364 та 365 КК України, що було викликано, як видається, кон'юнктурною потребою, поведінка, яка охоплювалася ст. 365 КК – перевищення влади або службових повноважень (що за природою не є корупційною), на думку багатьох

вчених стала охоплюватися ст. 364 КК, яка, навпаки, передбачає корупційне кримінальне правопорушення.

Стан дослідження проблеми. Спеціальних досліджень, предметом яких було б використання засобів диференціації кримінальної відповідальності, відображених у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, нам віднайти не вдалося. Однак, це не означає, що доктрина має вакуум щодо цієї проблеми. Величезна кількість публікацій, присвячених проблемам характеристики окремих складів корупційних кримінальних правопорушень так чи інакше зачіпає проблеми диференціації кримінальної відповідальності. Цим питанням присвячували свої роботи такі вчені, як К. Г. Биков, А. В. Боровик, О. О. Дудоров, О. К. Марін, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, М. І. Хаврюк та інші.

Метою цієї публікації є своєрідна ревізія доречності використання засобів диференціації кримінальної відповідальності, характерних Особливій частині щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Основний матеріал дослідження. Розпочнемо з того, що наука кримінального права не має усталеної позиції щодо того, які ж засоби диференціації кримінальної відповідальності використовує законодавець. Так, Л. В. Павлик зазначає, що ж стосується засобів диференціації кримінальної відповідальності, передбачених в Особливій частині КК, то такими засобами є обставини, що відповідно передбачаються в Особливій частині КК України, впливають на ступінь суспільної небезпеки злочину та для яких законодавець чітко визначив напрям і силу їх впливу на обсяг кримінальної відповідальності. Загалом, до таких засобів можна віднести привілеюючі, кваліфікуючі та особливо

кваліфікуючі ознаки складів злочинів, конкретизуючі ознаки спеціальних кримінально-правових норм тощо [1, с. 319–320]. В. К. Гришук, міркуючи про загальне розуміння явища диференціації кримінальної відповідальності, відзначив, що в Особливій частині критеріями диференціації кримінальної відповідальності є такі: 1) родовий і безпосередній об'єкти злочинів; 2) форма вини; 3) особливий психічний стан суб'єкта під час вчинення злочину; 4) спосіб вчинення злочину; 5) мотив вчинення злочину; 6) суспільно небезпечні наслідки вчиненого злочину; 7) службовий стан суб'єкта злочину; 8) особливий стан потерпілого; 9) вік потерпілого; 10) вчинення злочину у співучасті; 11) мета вчинення злочину; 12) поведінка особи [2, с. 42].

Не вдаючись до дискусії щодо того, про що йшлося вище: чи про обставини які обумовлюють саму диференціацію, чи потребу використання її засобів, або ж про критерії, що виконують таку саму функцію, зазначмо, що варто зосередитись на тих положеннях КК України, які: а) передбачені в Особливій частині КК; б) справляють вплив на ступінь суспільної небезпеки посягання (збільшують його або зменшують); в) чітко визначають силу впливу певної обставини на обсяг кримінальної відповідальності – вказує на вид та розмір, їх зміну, тих правообмежень, які охоплюються змістом кримінальної відповідальності. Саме так ми пропонуємо розуміти відповідні засоби диференціації кримінальної відповідальності, які визначаються у Особливій частині КК України.

Говорячи про перелік таких засобів, можна відштовхуватись від позиції Р. А. Бориславського, який зазначив, що аналіз поняття та видів засобів диференціації кримінальної відповідальності у попередніх частинах роботи дав змогу стверджувати, що в Особливій частині КК можливі такі засоби диференціації кримінальної відповідальності: 1) суміжні склади – склади злочинів, які відрізняються принаймні однією ознакою, яка є у одному складі і виключається в іншому; 2) склади, які містяться у спеціальних нормах; 3) складені склади кримінальних правопорушень; 4) підстави звільнення від кримінальної відповідальності за позитивної посткримінальної поведінки. Універсальним засобом диференціації кримінальної відпові-

дальності є юридична конструкція, модель злочину – склад злочину зі всіма його елементами та ознаками [3, с. 94].

В цілому наведений підхід варто підтримати. Єдине, що варто застережити, що із незрозумілих для нас причин, поза увагою автора залишився такий традиційний та характерний для Особливої частини КК засіб диференціації кримінальної відповідальності, як використання кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак для конструювання відповідних складів кримінальних правопорушень.

Враховуючи наведене, засобами диференціації кримінальної відповідальності, які визначені у Особливій частині КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень, ми пропонуємо вважати:

- 1) конструювання суміжних складів кримінальних правопорушень;
- 2) конструювання кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень;
- 3) конструювання складів кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах;
- 4) конструювання складених складів кримінальних правопорушень у нормах про ціле;
- 5) конструювання спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці.

Ці засоби використовуються законодавцем часом окремо, автономно, а часом – у комплексі. Так, у спеціальній літературі точно підмітили закономірність законодавчих змін, проведених під час реформування відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення. Д. Г. Михайленко з цього приводу відзначив, що засобом такої диференціації стало розділення одного складу злочину на декілька самостійних, кожен окремо з яких став основним складом для «нашарування» кваліфікуючих ознак і спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому між собою виділені зазначеним чином склади злочинів співвідносяться як суміжні, а щодо роздробленого первинного складу є спеціальними. Тут варто зважати на те, що операція диференціації кримінальної відповідальності не передбачає криміналізації. Якщо ж остання має місце, то вести мову про диференціацію не

можна. У розглядуваному випадку в результаті диференціації хоча й були ліквідовані певні склади злочинів, протре криміналізації не відбулося, а лише їх було розчленовано з метою встановлення різних кримінально-правових наслідків за вчинення нововиділених діянь. За таких умов варто вести мову саме про диференціацію кримінальної відповідальності [4, с. 75].

У результаті вказаного «розділення» первинно одного складу кримінального правопорушення КК України за задумом законодавця повинен містити декілька суміжних складів. Це повною мірою стосується корупційних кримінальних правопорушень. Так, шляхом «розділення» за ознакою суб'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем» утворилися три суміжні склади: 1) зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК суб'єкт якого визначено у примітці до цієї ж статті); 2) зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК суб'єктом якого є службова особа юридичної особи приватного права); 3) зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК суб'єкт якого визначено у диспозиції цієї ж статті). Чи є ці склади суміжними, як цього хотів добитися законодавець? У більшості позицій так, однак, аналіз суб'єктного складу цих кримінальних правопорушень може наптовхнути на приклади прогалин у регулюванні або нашаруванні ознак [5, с. 51–68]. Крім того, у випадку із зловживанням повноваженнями особами, які надають публічні послуги, то поява статті 365-2 КК України не щодо всіх суб'єктів означає проведення законодавцем диференціацію відповідальності за зловживання службовими особами. Так, наприклад, щодо арбітражних керуючих та уповноважених чи службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – відбулася диференціація кримінальної відповідальності, а от щодо, наприклад, експертів та оцінювачів, інших категорій суб'єктів – криміналізація.

Подібна ситуація спостерігається із «розділенням» відповідальності за підкуп. Так, шляхом внесення змін до КК України з'явилися суміжні склади корупційних підкупів, причому

як активної, так і пасивної його форм: 1) підкуп службової особи, поняття якої визначено у примітці до ст. 364 КК (ст. ст. 368 та 369 КК України); 2) підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України); 3) підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України); 4) зловживання впливом (ст. 369-2 КК України). Поява у КК України нової редакції ст. 354 завдячує не процесу диференціації кримінальної відповідальності, а криміналізації відповідної поведінки працівника підприємства, установи чи організації та щодо нього, яка в основних своїх формах до відповідних змін не була кримінально-протиправна [6, с. 101].

Щодо суміжного характеру складів підкупів за ознакою суб'єкта, проблеми виникають такі самі, і пов'язані вони із неточним визначенням понять відповідних спеціальних суб'єктів, а також їх переліків у диспозиціях відповідних статей. Так, наприклад, якщо державний виконавець використовує свої повноваження всупереч інтересам служби та з метою одержання неправомірної вигоди, що завдасть відповідної істотної шкоди, то його поведінка буде кваліфікована за ст. 365-2 КК як зловживання повноваженнями особою, яка надає публічні послуги, а якщо ця ж особа одержить неправомірну вигоду за вчинення дій по службі – кримінально правова оцінка повинна відбуватися за ст. 368 КК України як пасивний підкуп публічної службової особи. Здається, що так бути не повинно і законодавець, реалізуючи мету диференціації відповідальності за ознаками суб'єкта складу кримінального правопорушення, створюючи відповідні суміжні склади, повинен чітко визначити ознаки, за якими проводиться відповідне розмежування. Інакше проведена диференціація буде аж занадто «гнучкою».

Наступним засобом диференціації кримінальної відповідальності, який досить активно використовує законодавець щодо корупційних кримінальних правопорушень – це кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки і конструювання за їх допомогою відповідних складів кримінальних правопорушень. Детальний аналіз таких ознак стосовно корупційних кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності,

пов'язаної з наданням публічних послуг, провів О.К. Марін. Автор, зокрема відзначив, що найбільш поширеною кваліфікуючою ознакою відповідних посягань, є вчинення їх повторно (у XVII Розділі Особливої частини КК України використано у 8 статтях); ознаки «тяжкі наслідки» та «за попередньою змовою групою осіб» (використано, відповідно, у 6 статтях); «поєднане з вимаганням неправомірної вигоди» (у 4-х статтях) та «організованою групою» (у 3-х статтях). Інші кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки є унікальними в використанні по одному разу [5, с. 229–230]. Варто в цілому погодитись із зробленим автором висновками, які випливають з аналізу системи кваліфікуючих ознак корупційних кримінальних правопорушень, визначених у розділі XVII Особливої частини. Однак уваги іншим видам корупційних злочинів у цитованій роботі уваги приділено не було.

Варто зазначити, що в «умовно» корупційних кримінальних правопорушеннях, які відповідно до положень примітки до ст. 45 КК визнаються такими лише у разі вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем, використання цього способу вчинення правопорушення і є кваліфікуючою ознакою. Виняток становить лише кримінальне правопорушення, передбачене ст. 357 КК України, в якому заволодіння офіційними документами шляхом зловживання особи своїм службовим становищем є конститутивною ознакою основного складу кримінального правопорушення.

Якщо проаналізувати, які кваліфікуючі ознаки використовує законодавець для диференціації кримінальної відповідальності за ці правопорушення, варто нагадати, що виокремлені вони здебільшого за ознакою предмета незаконного заволодіння, тому типовим є використання як кваліфікуючих характеристик цього предмета: для ст. 191 КК – розміри вартості чужого майна; для ст. 308 КК – розмір наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; для ст. 312 КК – розмір прекурсорів; для ст. 357 КК – види документів тощо. У цих нормах законодавець, на відміну від положень Розділу XVII Особливої частини КК України як кваліфікуючу ознаку використовує «умови особливого періоду» (ст. 410 КК) та «умови воєнного стану» (ст. ст. 191 та 410 КК). Крім

того поширеним є також використання як кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак форми множинності (повторність) та форми співучасті у кримінальному правопорушенні (за попередньою змовою групою осіб та організованою групою).

Специфікою кримінальних правопорушень, виокремлених законодавцем як «умовно» корупційні, є можливість їх вчинення іншими способами (розбій, застосування насильства різного ступеня інтенсивності тощо). У зв'язку із цим виникає питання можливості поєднання у одній події кримінального правопорушення декількох способів його вчинення. Не вдаючись до деталей такого поєднання, відзначимо, що видається таке сполучення не видається можливим, адже використання одного способу вчинення кримінального правопорушення, наприклад, вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я (ч. 3 ст. 312 КК), здається, виключає зловживання службовим становищем.

Звісно, що такий побіжний аналіз використання цього засобу диференціації кримінальної відповідальності має постановочний характер і покликаний швидше поставити проблему, ніж її вирішити у цій науковій публікації. Загальною тенденцією використання кваліфікуючих ознак вдало підмітила Л.В. Павлик, зазначаючи, що законодавець не дотримується правил законодавчої техніки та правил диференціації при конструюванні основних та кваліфікованих складів злочинів. Санкції, передбачені за порушення кримінально-правової заборони у деяких випадках є вже надто невідповідними ступеню і характеру суспільної небезпеки окремих злочинів. Очевидно необхідно чітко визначити у Загальній частині перелік кваліфікуючих ознак відповідно до зростання їх впливу на ступінь суспільної небезпеки, а також розробити та законодавчо регламентувати правила встановлення обсягу покарання за основні та кваліфіковані склади злочинів. Також необхідно на законодавчому рівні розробити та закріпити у Загальній частині КК України роз'яснення окремих кримінально-правових понять [7, с. 308].

Наступний засіб диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення – конструювання складів

кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах – певним чином подібний до попереднього. Спеціальна норма у кримінальному праві – це охоронна (заборонна) кримінально-правова норма, яка є похідною від загальної та виокремлюється в результаті диференціації кримінальної відповідальності з метою зміни способу, а в окремих випадках і зміни меж, регулювання певного виду суспільних відносин [8, с. 88].

Конструювання спеціальних норм, за загальним правилом, відбувається шляхом додавання до ознак складу кримінального правопорушення, закріпленого у загальній нормі, додаткових ознак, які настільки змінюють ступінь та характер суспільної небезпечності посягання, що такі зміни заслуговують на відображення нової норми у самостійній статті Особливої частини КК України (цей факт відрізняє процес створення спеціальної норми від конструювання кваліфікованого складу). Інколи ця додаткова ознака настільки змінює природу посягання, що законодавець вимушено закріплює нову статтю у іншому розділі КК України, оскільки змінюється родовий об'єкт кримінально-правової охорони. Інколи, родовий об'єкт не змінюється, але змінюється правова природа посягання.

Так, у науці кримінального права ні в кого не викликає сумніву теза про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366 КК «Службове підроблення» є різновидом службового зловживання. Однак, використання законодавцем конкретизованого способу вчинення кримінального правопорушення та його предмету не дає самому ж законодавцеві віднести службове підроблення до корупційних кримінальних правопорушень.

Натомість використання зловживання службовим становищем для заволодіння різноманітними предметами (чужим майном, вогнепальною зброєю, бойовими припасами, наркотичними засобами, офіційними документами тощо) змінює родовий об'єкт посягання і відповідні спеціальні норми розташовуються законодавцем у інших, ніж Розділ XVII розділах Особливої частини.

Із конструюванням спеціальних кримінально-правових норм пов'язані і основні дискусії щодо правильності обраної законодавцем

форми визначення поняття «корупційне кримінальне правопорушення», і наповнення цього поняття реальним змістом. Якщо вважати критерієм віднесення кримінального правопорушення до корупційного вчинення діяння із використанням/зловживанням службового становища, тоді кількість корупційних кримінальних правопорушень, визначених у Особливій частині КК України буде істотно більшим за тих, що визначені у примітці до ст. 45 КК України. У цьому контексті важливими видаються міркування К. Г. Бикова стосовно того, що незважаючи на різну законодавчу конструкцію, ознака «зловживання службовим становищем» використовується у тексті кримінального закону стосовно значно більшої кількості складів злочинів, ніж сьогодні існує тих, що визнані корупційними: 1) вчинені службовою особою за використанням службового становища (ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177, ч. 3 ст. 206-2, ч. 3 ст. 229, ч. 2 ст. 248, ч. 5 ст. 298, ч. 3 ст. 298-1, ч. 2 ст. 447 КК України); 2) шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320); 3) шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312 КК України); 4) шляхом ... зловживання особою своїм службовим становищем (ч. 1 ст. 357 КК України); 5) службовою особою із зловживанням службовим становищем (ч. 2 ст. 410 КК України). І, безумовно, зловживанням службовим становищем характеризуються і протиправні посягання, що передбачають суб'єктом складу простого, кваліфікованого або особливо кваліфікованого злочину службову особу: ч. 1 ст. 132, ч. 2 ст. 149, ч. 3 ст. 157, ч. 4 ст. 158, ч. 2 ст. 158-2, ч. 2 ст. 159, ч. 2 ст. 161, ч. 2 ст. 162, ч. 2 ст. 163 КК України [9, с. 177].

Таким чином, використання такого засобу диференціації кримінальної відповідальності, як конструювання складів кримінальних правопорушень у спеціальних кримінально-правових нормах, потребує більш ретельного аналізу.

Щодо конструювання норм про ціле, то опис використання законодавцем цього засобу диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, на пряму залежить від розуміння такого виду конкуренції кримінально-правових норм, як

конкуренція частини і цілого. На цьому етапі дослідження, достатньо обґрунтованою видається позиція, висловлена О. В. Ус, яка зазначила, що дослідження кримінально-правової літератури та приписів КК дає підставу виділити такі види (форми) конкуренції кримінально-правових норм, частини та цілого (норми-частини та норми-цілого): 1) конкуренція кримінально-правових норм, що передбачають склад одиничного простого та одиничного ускладненого складного (складеного) злочинів. Така конкуренція виникає у разі зіткнення одиничного простого та одиничного ускладненого складного (складеного) злочину, коли одне діяння (одиничний простий злочин) є відповідно до закону обов'язковою чи кваліфікуючою ознакою іншого ускладненого складного (складеного) злочину...; 2) конкуренція кримінально-правових норм, частини і цілого (норми-частини та норми-цілого), що передбачають характеристику діяння конкретного співучасника та відповідальність за так звані «спеціальні види діянь співучасників», що криміналізовані в окремих кримінально-правових нормах...; 3) конкуренція норм, що передбачають закінчений злочин з матеріальним складом та закінчений злочин з формальним (усіченим) складом [10, с. 111–113].

Так, наприклад, відповідно до наведеного підходу, нормою-цілим буде передбачене ч. 2 ст. 191 КК привласнення чужого майна шляхом зловживання службовим становищем. А нормами-частинами, на наявності всіх інших необхідних ознак: ч. 1 ст. 191 КК та ч. 1 ст. 364 КК України. Можна змоделювати й інші приклади використання конструювання складених складів злочинів, які відображаються у нормі-цілому для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Конструювання спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці законодавець також використовує як засіб диференціації кримінальної відповідальності. Ми підтримуємо позицію тих вчених (Н. О. Антонюк, Р. А. Бориславський), які розглядають звільнення від кримінальної відповідальності засобом диференціації кримінальної відповідальності. І якщо щодо загальних підстав звільнення, які

закріплено у Загальній частині КК України, щодо корупційних кримінальних правопорушень, встановлено істотні обмеження, то – спеціальні підстави – визначені у ч. 5 ст. 354 КК України застосовуються без таких. Оновлена заохочувальна норма, прийняття якої означає, мабуть, бажану уніфікацію спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за окремі корупційні злочини, є обов'язковою до застосування у випадку виконання всіх вказаних у ній умов. Узагалі застосування заохочувальних норм про звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених Особливою частиною КК, не пов'язується з реалізацією дискреційних повноважень суду. Вважається, що норми, які покладають обов'язок заохочення, мають більшу спонукальну силу, ніж норми, які уповноважують на заохочення. Така своєрідна «гарантія» звільнення від кримінальної відповідальності за злочин в обмін на позитивну посткримінальну поведінку винного в юридичній літературі оцінюється здебільшого схвально [11, с. 218].

Звісно, й щодо цієї норми висловлюються певні зауваження. Однак, на увагу заслуговує і така цікава пропозиція, суть якої зводиться до зміни характеру цієї підстави зі спеціальної до загальної. Так, А. В. Боровик у підсумку свого дослідження запропонував викласти ст. 44 КК у новій редакції, де передбачити можливість звільнення від кримінальної відповідальності за корупційний злочин в визначив у примітці запропонованої ним редакції до ст. 44 умови такого звільнення: «Особа, яка вперше вчинила корупційний злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, добровільно заявила про те, що сталося, такому органу й активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду, якщо фактично вчинене нею не містить склад іншого злочину. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо корупційний злочин був вчинений щодо осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу» [12, с. 199–200]. Звісно, наведену пропозицію не можна визнати бездоганною, однак вона є досить оригінальною.

Висновок. Наведений вище аналіз використання різноманітних засобів диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для Особливої частини КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень дав можливість скласти більш-менш цілісну картину цього явища. Використання законодавцем таких засобів може бути ефективним інструментом лише за

умови урахування системних зв'язків кримінально-правових норм, у які відбувається втручання та збалансованості й адекватності відповідної диференціації. Проведене дослідження стане фундаментом для вироблення пропозицій з удосконалення використання відповідних засобів для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павлик Л.В. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. № 1. С. 313–325.
2. Грищук В.К. Поняття диференціації відповідальності. *Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Міжнародний симпозіум 11–12 вересня 2009* Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 40–43.
3. Бориславський Р.А. Диференціація кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України: дис. ... канд.юрид.наук. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 237 с.
4. Михайленко Д.Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні. Дис. ... д.ю.н. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. 532 с.
5. Марін О. Відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Київ: Дакор, 2021. 272 с.
6. Марін О.К. Потенційні проблеми застосування норм про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні: матеріали міжнародного симпозіуму 24–25 жовтня 2014 року. Київ, 2014. С. 98–102.
7. Павлик Л.В. Кваліфікуючі ознаки як засіб диференціації кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. № 2. С. 303–309.
8. Сень І.З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: дис. ... канд.юрид.наук. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2020. 280 с.
9. Биков К.Г. Зловживання владою або службовим становищем як спосіб вчинення корупційних злочинів та окремих складів злочину. *Вісник Криминологічної асоціації України*. 2017. № 2 (16). С. 172–183.
10. Ус О.В. Кваліфікація злочину при конкуренції кримінально-правових норм, частини та цілого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Випуск 55, том 2. С. 110–114.
11. Дудоров О.О. Ризак Я.В. Деякі міркування про законодавчі новели щодо звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини. *Кримінальне право: традиції та новачі: матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиша, 9–10 липня 2015 р. Полтава, Харків, 2015*. С. 214–224.
12. Боровик А.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини. Луцьк: Волинь-Поліграф, 2017. 248 с.